

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20279968>

Sinfdan tashqari faoliyatda ertaklar vositasida o'quvchilarning tashabbuskorlik sifatlarini shakllantirish shakllari

Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna –

Farg'ona davlat universiteti professori,
filologiya fanlari doktori (DSc)

E-mail: szokirova1987@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4026-8509>

Saidova Orzigul Asqarali qizi –

Farg'ona davlat universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)
mutaxassisligi 1-kurs magistranti

E-mail: saidovaorzigul16@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6392-5647

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan foydalanish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashabbuskorlik sifatlarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda ertaklarning tarbiyaviy ahamiyati, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va faolligini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, rolli o'yinlar, sahna ko'rinishlari va ijodiy topshiriqlarning samaradorligi ko'rsatib o'tilgan. Natijada ertaklar asosida tashkil etilgan sinfdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarda tashabbuskorlik, mustaqillik va ijtimoiy faollikni rivojlantirishda muhim pedagogik vosita ekanligi aniqlangan.*

***Kalit so'zlar:** sinfdan tashqari faoliyat, ertak, tashabbuskorlik, boshlang'ich ta'lim, o'quvchi, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, liderlik, tarbiya, faollik.*

Формы формирования инициативности учащихся посредством сказок во внеклассной деятельности

***Аннотация.** В данной статье освещаются вопросы формирования качеств инициативности у учащихся начальных классов посредством использования сказок во внеклассной деятельности. В исследовании проанализированы воспитательное значение сказок, их роль в развитии самостоятельного мышления, креативности и активности учащихся. Также показана эффективность ролевых игр, сценических*

постановок и творческих заданий. В результате выявлено, что внеклассная деятельность, организованная на основе сказок, является важным педагогическим средством развития у учащихся инициативности, самостоятельности и социальной активности.

***Ключевые слова:** внеклассная деятельность, сказка, инициативность, начальное образование, учащийся, творчество, самостоятельное мышление, лидерство, воспитание, активность.*

Forms of developing students' initiative qualities through fairy tales in extracurricular activities

***Annotation.** This article examines the formation of initiative qualities in primary school students through the use of fairy tales in extracurricular activities. The study analyzes the educational significance of fairy tales and their role in developing students' independent thinking, creativity, and engagement. Furthermore, the effectiveness of role-playing games, stage performances, and creative assignments is demonstrated. The results indicate that extracurricular activities organized based on fairy tales serve as a crucial pedagogical tool for fostering initiative, independence, and social activity among students.*

***Keywords:** extracurricular activities, fairy tale, initiative, primary education, student, creativity, independent thinking, leadership, upbringing, activity.*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimini rivojlantirish, yosh avlodni har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlaydigan va tashabbuskor shaxs sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning shaxsiy sifatlarini shakllantirish, ularning ijodiy va mustaqil faoliyatini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa sanaladi. Shu jihatdan sinfdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning qobiliyatlarini namoyon etish va rivojlantirish uchun qulay muhit yaratadi. Ertaklar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Ular bolalarda yaxshilik va yomonlikni farqlash, ezgulik sari intilish, mehnatsevarlik va jasorat kabi ijodiy fazilatlarni shakllantiradi. Ertak qahramonlarining faoliyati esa o'quvchilarda tashabbuskorlik, mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarda yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli ertaklardan sinfdan tashqari faoliyatlarda foydalanish pedagogik jihatdan dolzarb hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Yoshlarimiz mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib voyaga yetishi kerak" [1; 14-b.]. Ushbu fikr ta'lim jarayonida o'quvchilarning tashabbuskorligi va mustaqilligini rivojlantirish zarurligini yaqqol ifodalaydi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning ijodiy fikrlashi va tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirishda muhim omil sifatida e'tirof etiladi [2; 36-b.]. Shu bois mazkur mavzuda sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklar asosida o'quvchilarning tashabbuskorlik sifatlarini shakllantirishning shakl va usullarini o'rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

So'nggi yillarda ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tashabbuskorligi va ijodiy faolligini rivojlantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri

sifatida keng tadqiq etilmoqda [3; 25-b.]. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi nafaqat o'quvchilarga nazariy bilim berish, balki ularni mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va faol shaxs sifatida shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan shu davrda bolalarda dunyoqarash, tafakkur, muloqot madaniyati va mustaqil faoliyatga bo'lgan qiziqish shakllanadi. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini oshiradigan, ularni erkin fikrlashga undaydigan pedagogik vositalardan foydalanish zarur hisoblanadi. Sinfdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Bunday faoliyatlar o'quvchilarning dars jarayonida to'liq namoyon bo'lmaydigan qobiliyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Ayniqsa, erkin va ijodiy muhitda tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifodalashi, jamoa bilan ishlashi va tashabbus ko'rsatishiga imkon yaratadi. Shu jihatdan ertaklardan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun samarali vosita hisoblanadi. Ertaklar bolalarning yosh xususiyatiga mos bo'lib, ularning tasavvurini boyitadi, emotsional ta'sirchanligini oshiradi hamda yaxshilik va yomonlik haqidagi tushunchalarini shakllantiradi. Pedagog olim Nargiza Hamidova pedagogik jarayonlarda innovatsion yondashuvlarning o'quvchilar faolligini oshirishdagi ahamiyatini tahlil qilib, interfaol metodlardan foydalanish bolalarda mustaqil fikrlash va tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirishini ta'kidlaydi [4; 41-b.]. Olimaning fikricha, ayniqsa boshlang'ich ta'limda o'yinli metodlar, ijodiy topshiriqlar, sahna ko'rinishlari va rolli o'yinlar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirish bilan birga, ularning erkin fikrlashi va ijodiy yondashuvini shakllantiradi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar o'z fikrini ochiq bayon qilishga, mustaqil qaror qabul qilishga va faol ishtirok etishga o'rganadilar. Shu sababli ertaklar asosida tashkil etilgan sinfdan tashqari mashg'ulotlar bolalarda tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, pedagog olim Anvar Karimov boshlang'ich ta'limda interfaol metodlarning o'quvchilar tafakkuri va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rnini alohida ta'kidlaydi [5; 52-b.]. Muallifning fikricha, ertak asosida tashkil etilgan rolli o'yinlar, sahna ko'rinishlari va guruhli mashg'ulotlar o'quvchilarda nafaqat ijodkorlikni, balki liderlik, tashabbus ko'rsatish va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar ertak qahramonlariga taqlid qilish orqali ijobiy fazilatlarni egallashga intiladilar. Ular qahramonlarning jasorati, mehnatsevarligi va qat'iyatidan ta'sirlanib, o'z faoliyatida ham faolroq bo'lishga harakat qiladilar. Ertaklar bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida ham muhim o'rin egallaydi. Ertaklarda halollik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik, insonparvarlik va do'stlik kabi umuminsoniy qadriyatlar badiiy obrazlar orqali ifodalanadi. Bu esa bolalarda axloqiy tushunchalarning shakllanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, ertak mazmunini tahlil qilish jarayonida o'quvchilar voqealarni baholashga, qahramonlarning xatti-harakatlariga munosabat bildirishga va mustaqil xulosa chiqarishga o'rganadilar. Bu jarayon esa ularning tafakkur doirasini kengaytirib, mustaqil fikrlash va tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantiradi. Sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Sahna ko'rinishlari va rolli o'yinlar davomida o'quvchilar jamoa bilan ishlash, o'z fikrini himoya qilish, boshqalarning fikrini tinglash va muloqot qilish madaniyatini o'zlashtiradilar. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirib, ularni faol ishtirok etishga undaydi. Ayniqsa, tortinchoq o'quvchilarning ham sahna chiqishlari va guruhli ishlarda qatnashishi ularning ijtimoiy faolligini oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, ertaklardan sinfdan tashqari faoliyatlarda foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining tashabbuskorlik, mustaqillik, ijodkorlik va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Ertaklar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning bilim olish jarayoniga qiziqishini oshirib, ularni faol va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ertaklar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga, o'z fikrini erkin ifodalashga hamda jamoaviy faoliyatda ishtirok etishga undaydi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, rolli o'yinlar va sahna ko'rinishlari o'quvchilarning qiziqishini oshiradi hamda ularni ijodiy faoliyatga jalb qiladi. Bunday jarayonlarda o'quvchilar berilgan vazifani bajarish bilan birga, o'z g'oyalarini ham qo'shishga harakat qiladi. Bu esa ularning tashabbuskorlik, mustaqil fikrlash va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [6; 63-b.]. Shuningdek, ertak mazmunini tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning qahramonlarga munosabati va voqealarni tushunish darajasi o'rganildi. O'quvchilar ertak voqealarini muhokama qilishda faol ishtirok etib, o'z fikrlarini asoslashga harakat qildilar. Bu holat ularning kommunikativ ko'nikmalari va tashabbuskorlik sifatleri shakllanayotganini ko'rsatadi [7; 41-b.]. Umuman olganda, ertaklardan sinfdan tashqari faoliyatlarda foydalanish o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ularning tashabbuskorlik sifatlarini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan maqsadli foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining tashabbuskorlik sifatlarini shakllantirish va rivojlantirishda samarali pedagogik vosita ekanligi aniqlandi. Ertaklar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning dars jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni faol ishtirok etishga, mustaqil fikrlashga hamda o'z g'oyalarini erkin ifodalashga undadi. Tajriba jarayonida kuzatildiki, ertak asosidagi rolli o'yinlar, sahna ko'rinishlari va ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshirdi. Bunday faoliyatlar davomida o'quvchilar berilgan topshiriqlarni faqat takrorlash bilan cheklanmay, balki ularga ijodiy yondashib, yangi g'oyalar taklif qilishga harakat qildilar. Bu esa ularning tashabbus ko'rsatish, qaror qabul qilish va jamoa bilan hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirdi. Shuningdek, ertak qahramonlari orqali berilgan tarbiyaviy g'oyalar o'quvchilarda ijobiy axloqiy sifatleri shakllantirishga xizmat qildi. O'quvchilar ertak mazmunini tahlil qilish jarayonida yaxshilik va yomonlikni farqlash, muammoli vaziyatlarga munosabat bildirish hamda o'z fikrini asoslash ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Bu jarayon ularning tafakkur doirasini kengaytirib, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini kuchaytirdi. Bundan tashqari, sinfdan tashqari faoliyatlarning erkin va ijodiy muhitda tashkil etilishi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini ham rivojlantirdi. Ular jamoa oldida chiqish qilish, o'z fikrini himoya qilish va boshqalarning fikrini tinglash madaniyatini o'zlashtirdilar. Bu esa ularning ijtimoiy faolligi va tashabbuskorlik darajasining oshganligini ko'rsatdi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan foydalanish nafaqat o'quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtiradi, balki ularning shaxsiy sifatlerini, xususan tashabbuskorlik, mustaqillik, ijodkorlik va liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ta'lim jarayonida ertaklarga asoslangan interfaol va ijodiy yondashuvlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

XULOSA

Sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining tashabbuskorlik sifatlerini shakllantirish va rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Ertaklar bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos bo'lib, ularning tasavvurini kengaytiradi, emotsional qabul qilishini kuchaytiradi hamda mustaqil fikrlash jarayonini faollashtiradi. Shu orqali o'quvchilarda tashabbus ko'rsatish, o'z fikrini erkin ifodalash va faol ishtirok etish kabi sifatleri shakllanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ertak asosida tashkil etilgan sinfdan tashqari mashg'ulotlar - rolli o'yinlar,

sahna ko'rishlari, savol-javoblar va ijodiy topshiriqlar - o'quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday jarayonlarda o'quvchilar nafaqat berilgan topshiriqni bajaradi, balki unga ijodiy yondashib, yangi g'oyalar taklif etishga harakat qiladi. Bu esa ularning tashabbuskorlik, mustaqil qaror qabul qilish va jamoa bilan hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, ertak qahramonlari orqali beriladigan tarbiyaviy g'oyalar o'quvchilarda ijobiy axloqiy sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. O'quvchilar ertak mazmunini tahlil qilish jarayonida yaxshilik va yomonlikni farqlash, muammoli vaziyatlarga munosabat bildirish, o'z fikrini asoslash hamda boshqalarning fikrini tinglash madaniyatini o'zlashtiradilar. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Bundan tashqari, sinfdan tashqari faoliyatlarning erkin va qiziqarli muhitda tashkil etilishi o'quvchilarning darsga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Ular o'zini erkin his qiladi, o'z qobiliyatini namoyon etishga intiladi va jamoa oldida chiqish qilishdan qo'rqmaydi. Bu holat ularning ijtimoiy faolligi va liderlik elementlarining shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, o'tkazilgan tahlil va natijalar shuni ko'rsatadiki, sinfdan tashqari faoliyatlarda ertaklardan maqsadli, tizimli va interfaol usullarda foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirishda juda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ta'lim jarayonida ertaklarga asoslangan innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shavkat Mirziyoyev Ta'lim va yoshlar tarbiyasiga oid nutqlari va ma'ruzalari. – Toshkent, 2022.
2. Dilnoza Ismoilova Pedagogik texnologiyalar va zamonaviy ta'lim. – Toshkent: O'qituvchi, 2022.
3. Nargiza Hamidova Pedagogik jarayonlarda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Ilm Ziya, 2021.
4. Anvar Karimov Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanma. – Toshkent, 2023.
6. Bahrom To'raqulov Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2020.
7. Nargiza Hamidova Boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar. – Toshkent: Ilm Ziya, 2021.